

Mirjana Benjak

NASTAVA KNJIŽEVNOSTI – DIJALOG S NJEZINOM VIŠEZNAČNOSTI

Mirjana Benjak, bivša profesorica didaktike hrvaškega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti Univerze Jurja Dobrile v Pulju je na Južnoslovanskem večeru 23. oktobra 2019 spregovorila o poučevanju jezika in književnosti, poučevanju hrvaščine kot tujega jezika v Sloveniji ter o medkulturnosti pri jezikovnem in književnem pouku. Še pred pogovorom so **Vesna Požgaj Hadži**, profesorica hrvaškega in srbskega jezika na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, **Jerica Zihlerl**, direktorica Muzeja Lapidarium v Novigradu, in **Marko Ljubešić**, profesor didaktike hrvaškega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti v Pulju, predstavili monografijo z naslovom ***Ususret dijalogu** (Dialogu naproti)*, ki so jo uredili ob okroglem jubileju gostje. Publikacija je nastala v sodelovanju treh ustanov, s katerimi je povezano življenje in znanstveno-raziskovalno, strokovno in pedagoško delo Mirjane Benjak.

Posebnost zbornika je tudi, da je napisan v treh jezikih, hrvaškem, slovenskem in italijanskem, in da je sestavljen iz treh delov. Prvo poglavje predstavlja biografijo in bibliografijo Mirjane Benjak, drugi in tretji del pa prinašata prispevke avtorjev o temah, s katerimi se je profesorica Benjak ukvarjala. To so predvsem medkulturni dialog, večjezično okolje in jezikovna diskriminacija. Prav tako je Mirjana Benjak sodelovala s slovenskimi znanstveniki in k izboljšanju položaja hrvaščine v Sloveniji najneposredneje prispevala s pripravo *Učnega načrta za izbirni predmet hrvaščina v osnovni šoli*, ki je bil sprejet leta 2004. Poleg tega je bila tudi članica uredniškega odbora revije *Jezik in slovstvo*, v kateri je tudi sama objavljala. Ena od zanimivosti je, da je Đanino Božić, avtor grafične podobe revije *Jezik in slovstvo*, oblikoval tudi že omenjeno publikacijo. Gre za umetnika iz Novigrada, od koder prihaja tudi Mirjana Benjak, ki je s svojo osebnostjo in prizadevanjem zaznamovala mesto – deloma kot markantna profesorica na gimnaziji v Bujah, deloma kot dejavna in odgovorna občanka.

Svojo kariero ste začeli kot učiteljica hrvaškega jezika in književnosti, nato pa ste se prav s predmetno didaktiko ukvarjali še znanstveno kot univerzitetna profesorica in raziskovalka, za svoje delo pa ste leta 2014 prejeli tudi univerzitetno priznanje.

Ja sam humanistica i čini mi se da je to zapisano u mojoj DNA. Moj je pradjed bio učitelj, moje su pratete bile učiteljice, moji su roditelji bili učitelji, moj je brat bio učitelj i, naravno, ja sam maestra. Rasla sam u tom okruženju. Zahvaljujući mojim roditeljima, sudjelovala sam s velikom znatiželjom u tome što oni rade, na koji to način rade, kako se svaku večer spremaju za sljedeći školski dan. Ono što me je isto tako obilježilo je Novigrad. To je maleno mjesto, nekad je u enciklopediji pisalo: ribarski gradić na zapadu Istre. Pridjev ribarski nekako je otpao, ali je to još uvijek gradić. Karaktere-

rističan je po tome što je grad na granici i ja sam rasla kao dijete na granici. Oni koji to nisu doživjeli, neće razumjeti što su to fizičke granice i što one znače. Ktomu, Novigrad je jedan od istarskih dvojezičnih gradova odnosno općina. Imam dva materinska jezika, jedan je hrvatski, a drugi je venetski dijalekt talijanskog jezika, nažalost, onaj koji se u gradu govori sve manje i sve rjeđe. Upravo me je ta kultura ili to miješanje kulture, svakodnevno doživljavanje kultura, učinilo nekako bogatijom. Odmalena sam znala da postoji netko drukčiji, tko drukčije govori, čak i misli drukčije. I nikada mi to nije smetalo. Tijekom svoga školovanja (u dvojezičnoj sredini) sam nastojala sagledavati drugog i drugačijeg kao nekoga tko će mene obogatiti svojom „drukčijošću“. Znači, on je drukčiji, ne mora biti kao ja, ali ćemo razgovarati, bit ćemo u dijalogu. To su bili neki počeci koji su me potakli.

Kakšne razlike vidite med poučevanjem v osnovni ali srednji šoli in predavanjem na visokošolski ravni? Se vam zdi, da na fakulteti prevladuje enosmerna komunikacija oziroma profesorjev nastop *ex cathedra*?

Što se tiče mojih predavanja, nikad nisu bila klasična predavanja jer sam uvijek nešto pitala. I nastojala sam da moji studenti ne samo odgovaraju na moja pitanja nego da nauče pitati. Negdje pred kraj primijetila sam da su počeli šutjeti. Bilo je vrlo teško uspostaviti dijalog s njima. Zašto? Čini mi se da je tome uzrok u njihovu velikom konformizmu, što me veoma iznenadilo. Od nekoga tko ima dvadeset godina očekuješ da će se pobuniti, da će barem reći: „Profesorice, ne, ja to neću“ ili „Profesorice, meni je to teško, meni je to bedasto.“ Ne, kao da danas sve to nekako u tišini apsorbiraju, samo da bi se izvukli. Što se tiče srednjoškolske ili sveučilišne nastave, nema tolike razlike. Pokušavala sam nekako djelovati na drugi način, nikada *ex cathedra*, nego sam studente

naučila da izađu pred razred pa da vide kako to izgleda i da nije baš tako jednostavno kao što to oni obično misle.

Pri svojem poučavanju ste zagovarjali poseban pristop k poučavanju književnosti.

Moram reći i uvijek glasno kažem da sam metodičarka. To u Hrvatskoj nećete više čuti. Nekako se ljudi skrivaju, kao da im je neugodno, *kakva metodika, pa to nije znanost*. Meni ne pada na pamet da ne bih rekla da sam predavala metodiku jer se punih 40 godina njome bavim. U metodiku sam pokušala uvesti pristup književnosti kao dijaloga s književnošću. Književnost je shvaćena kao umjetnost, to je umjetnost riječi i tu nema jednoznačnosti. Često se događalo u našim programima i u našim udžbenicima da je određeno književno djelo – bilo pjesničko, prozno ili dramsko – nekako određeno, klasificirano kao da postoji samo jedna istina o tome. Ja nikako nisam htjela da to bude tako. S druge strane, htjela sam hrvatsku književnost promatrati u okviru susreta – povijesnih i sadašnjih – s ostalim književnostima. To su prvenstveno književnosti Srednje Europe i mediteranske književnosti. U posljednjih nekoliko godina kao da smo zatomili: *Nećemo se baviti srpskom, češkom ili bosanskohercegovačkom književnošću. Imaju li uopće Slovenci književnost? Ne, mi ćemo se baviti francuskom, njemačkom, velikim književnostima jer su i naši pisci veliki kao što su i oni*. To je velika šteta. Moji studenti mnoge pisce, velike pisce poput Danila Kiša, ne poznaju, ne znaju tko je Drago Jančar. Vjerojatno je tako i u Sloveniji. U svojim sam predavanjima, koliko je moguće, nastojala to nadoknaditi, ali prije svega u znanstvenim istraživanjima pokazati drukčiju boju hrvatske književnosti u sklopu drugih književnosti. Odatle i naslov moje monografije *Književnosti u kontaktu*, jer ona je stoljećima bila u kontaktu, hrvatski pisci prvenstveno s Mediteranom odnosno Srednjom Europom.

Kakšna sta položaj in zastopanost slovenske književnosti na Hrvaškem, predvsem v šolskem sistemu?

Što se tiče Franceta Prešerna, u nekadašnjim udžbenicima bio je cijeli *Sonetni venec*. Ali, analizirajući nastavne programe iz književnosti od 1945. godine do danas, očito je kako je 90-ih godina prestao kontakt s južnoslavenskim književnostima. Mi smo jedno vrijeme bili bez gimnazija (ne i Slovenija, koja je zadržala gimnazije). To je bila takozvana Šušvarova reforma, imali smo zajedničke osnove, a tu su bile, osim hrvatske, zastupljene i bosanskohercegovačka, srpska, slovenska, makedonska i crnogorska književnost. Devedesetih su godina isključene iz programa. Ali moram stati u obranu programa književnosti: zbog toga nije bilo manje svjetske književnosti, već je samo ovaj dio svjetske književnosti nestao. Inače, sada učitelji i nastavnici imaju veću slobodu. Nije specificirano do detalja koji se pisci moraju obraditi, ali ono što sam vidjela jesu mrvice. Marko Ljubešić i ja napisali smo o tome članak s naslovom *Je li Njegoš maturirao?* u kojem pišemo o tome da je Njegoš nestao iz hrvatskih škola, odnosno nastave književnosti. Mislim da to nije dobro. Ako ne upoznajemo onog drugog, ako ga ne znamo i nemamo prilike upoznati ga, kako ćemo s njim uspostaviti dijalog? Nećemo. Možda je nekome i stalo do toga da se dijalog ne uspostavi. Tko je Danilo Kiš? Ja mislim da je on svjetski pisac. Ali ga u nastavnom programu nema. Tako je i s Cankarom, s Prešernom, s Jančarom, s Kunderom, s Tomizzom. Svi su oni naši pisci, ali njih nema.

Kot pravite, se vam zdijo srednjeevropski avtorji pri pouku književnosti premalo zastopani. Januarja letos sta bila za predmet hrvaški jezik potrjena prenovljena učna načrta za osnovne šole in gimnazije ter srednje šole, ki jima nekateri, med drugim tudi Kruno Lokotar, očitajo, da ne vključujeta novejših del oziroma da sta zastarela.

Problem novije književnosti, ne samo u hrvatskoj školi već i općenito u programiranju bilo gdje, jest taj da je škola kao škola jedna tradicionalna ustanova. Stoga uvijek postoji opasnost s odgojnog stajališta uvrstiti u nastavu nekoga tko je živ jer za njega se ne zna što sve još može napraviti. S tim se problemom susreću svi, pogledajte primjer Handkea. U nastavi, gdje odgajamo i obrazujemo, to predstavlja problem. Ali je s druge strane nastavni program, kao što je Lokotar rekao, zastario. Sjećam se da sam, provjeravajući češki program, primijetila da su okrenuli redoslijed poučavanja književnosti u srednjoj školi – počinju sa suvremenom, a završavaju s počecima književnosti. Mi pristupamo književnosti (govorim o srednjoj školi) na povijesni način, od početka pismenosti u prvom razredu do 20. odnosno 21. stoljeća u četvrtom razredu srednje škole. Iako sam sprovela empirijska istraživanja o tome da jedan 15-godišnjak ne može, iz različitih razloga, o čemu mogu bolje govoriti psiholozi, shvatiti, razumjeti i zavoljeti Dantea Alighierija, Tituša Brezovačkog ili Ivana Gundulića. A sve su to veliki pisci. Stoga učenik apsolutno ne vjeruje sebi kad na primjer govori da je Dante najveći predrenesansni pisac.

Kad bismo obrnuli redoslijed i krenuli od 21. stoljeća, od onoga što učenici vide i čuju svaki dan na televiziji, u novinama, na književnim susretima, u kazalištu, da tu postoji jedan Kristian Novak ili Miljenko Jergović, onda bi bilo lakše. Onda bi bili motivirani i polazili bi od vlastitog iskustva. U četvrtom razredu srednje škole s većim životnim iskustvom, kad već znaju čitati, a to je naš glavni zadatak – naučiti ih čitati, tek tada bi mogli shvatiti veličinu jednoga Franceta Prešerna. U vezi s tim vodile su se velike rasprave o *Juditi*. Da li *Juditu*, veliki ep Marka Marulića, uvrstiti u lektiru ili ne. Ja se nisam u to uključivala, ali mi je palo na pamet pitanje koliko je profesora hrvatskog jezika pročitao cijelu *Juditu*. A da ne govorimo o Titušu

Brezovačkom. Nekako smo se navikli na povijesni pristup nastavi književnosti. Kao da moramo stalno dokazivati da smo mi tu od davnina. Jesmo, bili smo i bit ćemo. Zašto onda ne krenuti od današnjeg trenutka pa tek potom ne pogledati natrag? Ali to su moji stavovi, dok su u programiranje uključeni stručnjaci, prvenstveno povjesničari književnosti, ali nisu uključeni metodičari. U kurikularnu reformu Škola za život uključeni su nastavnici, oni koji rade u praksi. Ja mislim da bi u programiranje i sastavljanje udžbenika trebale biti uključene tri skupine stručnjaka: povjesničari književnosti, metodičari i učitelji. Tada bi nastalo zaista dobro djelo.

Učitelj torej deluje kot posrednik med književnostjo in učenčevim svetom. Konkreten primer, kako vsebine približati učencem, je bil projekt Sveti Petar u Šumi.

Sveti Petar u Šumi bio je iznenađujući projekt, donijeli smo nešto sasvim novo. Tada sam radila u bujskoj gimnaziji i dogovorili smo se da će biti uključen cijeli razred, u tom slučaju treći razred matematičke gimnazije, znači i oni đaci koji imaju odličan i oni koji imaju nedovoljan uspjeh, a projekt sam vodila zajedno s mentorima povijesti, likovne umjetnosti i glazbene umjetnosti. Otišli smo u tada zatvoreni pavlinski samostan Sveti Petar u Šumi u selu Sveti Petar u Šumi. Tamo su učenici razgledali crkvu svetog Petra i Pavla, sami su odlazili u Zavičajni muzej Poreč, čitali knjige, naravno, pod pažnjom različitih mentora, kako bi na kraju sami napisali tekst o određenoj temi, na primjer o freskama u crkvi, baroknom pročelju, običajima monaha itd. Sve su pripremili sami, na način da su sakupljenu građu i svoje zaključke predstavili svojim kolegama. Najveći je uspjeh toga projekta da među učenicima matematičke gimnazije (sad su već odrasli ljudi) nema pojedinca koji neće prepoznati barok. Kad su neki od njih došli u Varaždin na studij informatike, odmah su uskliknuli: „Pa to je

barok!” Još je zanimljivije – jer tu se ne radi o izvanučioničkoj nastavi, nego o izvanškolskoj nastavi – da nisu izgubili niti jedan sat nastave, istraživanjem su se bavili i subotom i nedjeljom, puno su pripremali, više mjeseci, ali na kraju smo svi bili zadovoljni. Koliko sam pregledala hrvatskih nastavnih programa, do dana današnjeg nisam primijetila nešto slično, ali istina je da to zahtijeva puno angažmana i drago mi je zbog tih rezultata.

Prej ste Istro označili kot prostor stikanja različnih kultur. Ena od njih je slovenska. Pri svojem udejstvovanju ste bili pogosto v stiku s slovenskim okoljem in sodelovali s slovenskimi znanstveniki. Objavljali ste v *Slavistični reviji*, vaša dela so vključena v več zbornikov, bili pa ste tudi članica uredniškega odbora revije *Jezik in slovstvo*.

Moja je velika radost bio rad *Šolska ura z Wertherjem* koju sam pripremila sa Silvom Faturom. To je moja prva publikacija objavljena na slovenskome jeziku, kojom smo na drukčiji način pokušavali pristupiti analizi romana *Patnje mladoga Werthera* tako što smo je aktualizirali. Volim takve suradnje. S kolegama iz Slovenije uvijek sam jako lijepo surađivala. Živo su mi u sjećanju i sati koje sam provela s ljubljanskim studentima. Valjda sam malo drukčija od Slovenaca, nisam tako ozbiljna, direktnija sam i dobro su reagirali na predavanja koja sam održala na ljubljanskom Filozofskom fakultetu i drugdje.

Omeniti je treba tudi vaš pomemben prispevek pri pripravi Učnega načrta za izbirni predmet hrvaščina v osnovni šoli. Žal se ta predmet ne izvaja redno in le na nekaterih osnovnih šolah. Profesorici Vesna Požgaj Hadži in Tatjana Balažic Bulc sta opravljali raziskavo in ugotovili, da je razlog za to mnenje staršev oziroma javnosti, da hrvaščina ni prestižni jezik. Kakšen pa je položaj slovenščine na Hrvaškem?

Što se tiče položaja slovenskog jezika u Hrvatskoj – nema ga. Nikad ga nije ni bilo. Slovenci su još u doba Jugoslavije učili srpski ili hrvatski odnosno srpskohrvatski u petom razredu osnovne škole, a u Hrvatskoj se slovenski nikada nije učio. Razloge možemo samo naslućivati, ne bih o njima ovdje. Poslije smo pomalo utopistički krenule u možda čak i preranu akciju uvođenja hrvatskog kao izbornog predmeta s ovim programom. Što se tiče statusa slovenskog jezika, s njim se u Novigradu susrećemo od malena jer su Slovenci naši prvi vikendaši, da tako kažem. Od stranaca su prvi došli, posebice su naselili predio Karpinjana, gradili su male kuće i ljetovali, tako da smo se kao djeca s njima družili. Tada nije bilo ni granice, danas sam nažalost u Ljubljani doputovala preko žice. Mene to jako boli. Živjeli smo i do dana današnjega živimo zajedno, Slovenci su dio naše zajednice. Nikada ih nismo doživljavali kao strance, kao nekoga tko je došao odnekud daleko, oduvijek su tu. Kad smo razgovarali, recimo u komisiji za imenovanje ulica, upravo smo u dijelu gdje su bili nastanjeni većinom Slovenci imenovali ulice po slovenskim ličnostima, umjetnicima. Imamo ulicu Božidara Jakca i slično, tako da je slovenski prisutan. Ako nije u školi, prisutan je u životu.